

O'ZBEKISTON BOYLIKLARI

Ergashev Asadbek Baxromjon o'g'li

*Farg'ona Davlat Universiteti Chet tillari fakulteti
Xorijiy til adabiyoti:nemis tili yo'nalishi 1-bosqich talabasi.*

Annotatsiya: *Maqolada milliy boylik, uning tarkibiy qismlari va ulardan mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini tezlashtirishda samarali foydalanish usullari muhokama qilinadi. Shuningdek, O'zbekistonning milliy boyligi, uni ko'paytirishning ustuvor yo'nalishlari, ushbu maqsadga erishishda tabiiy va inson omillarining o'rni tahlil qilinib, ulardan samarali foydalanish bo'yicha ilmiy takliflar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.*

Kalit so'zlar: *milliy boylik (NB), tabiiy omillar, ishchi kuchi omillari, mehnat resurslari.*

KIRISH

Milliy boylik insoniyat jamiyati rivojlanishida ajdodlar tomonidan yaratilgan va avlodlar tomonidan to'plangan moddiy, nomoddiy, intellektual va tabiiy boyliklardan iborat.

Milliy boylikning bir qismi inson mehnati natijasi bo'lganligi sababli, bu omilga doimo katta e'tibor berilgan. Shu bois O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev o'z nutqlarida alohida ta'kidladi... inson kapitaliga e'tiborni kuchaytirish, yoshlarimizning salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun barcha imkoniyatlardan foydalanish²¹.

Milliy boylikning qolgan qismi tabiiy resurslardan iborat. Shu sababli, milliy boylik, keng ma'noda, nafaqat moddiy va nomoddiy tovarlarni, yaratilgan san'at asarlarini, intellektual salohiyatni, balki barcha tabiiy resurslar va boyliklarni, shuningdek, ijtimoiy takror ishlab chiqarishning tabiiy va iqlim sharoitlarini ham o'z ichiga oladi. Tor ma'noda, milliy boylik inson mehnati bilan yaratilgan va takrorlanadigan moddiy boylikdan iborat²². Shu sababli, ushbu tadqiqot mamlakatning milliy boyligining o'sishiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar bo'lgan tabiiy va mehnat omillari haqidagi ilmiy va nazariy qarashlarni tahlil qildi.

Tadqiqotning maqsadi mamlakatning milliy boyligini oshirishda tabiiy va inson omillaridan samarali foydalanish bo'yicha ilmiy takliflar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir.

O'rta Osiyo o'simliklari nihoyatda xilma-xil va boy. Bu erda cho'llar va tekisliklar, dashtlar va Daryo daltalari, tog ' etaklari va tog'lar nafaqat o'ziga xos landshaftni tashkil qiladi, balki turlarning xilma-xilligini ham belgilaydi. O'rta Osiyoda ko'plab o'simliklar o'sadi. O'rta Osiyoning eng boy florasida turli xil o'simliklarning 6000 dan ortiq turlari mavjud. O'zbekistonning landshaftlari xilma-xil-bu cho'llar, tog'lar, dashtlar, daryolar toshqinidagi tog' - qamish chakalakzorlari. O'zbekistonning o'simlik qoplamida 4230 ga yaqin tur, 138 oiladan

²¹ Послание Президента Республики Узбекистан Шав-ката Мирзиёева Олий Мажлису. // Газета "Народное слово". 29 декабря 2018 г

²² Крыловская Е. М. Ретроспективный анализ национального богатства как социально-экономической ситуации экономической жизни // Социально-экономическая ситуация и процессы. 2014. № 1. С.33-39.

1028 avlod mavjud. Ular orasida 79 oiladan 492 ta madaniy va ko'paytiriladigan o'simliklar mavjud. Yovvoyi o'simliklardan 577 ga yaqin turlari dorivor o'simliklardir.

Tog' oldi va tog'li hududlarda eng rivojlangan o'simliklar jamoalari. Bu erda boylik va xilma-xillikning asosiy sabablari relyefning balandlik zonalligi bo'lib, unda har bir balandlik kamari o'ziga xos iqlimi va ob-havo sharoiti, tuproqlari va o'simliklarning rivojlanishi uchun turli xil rejimlar bilan ifodalanadi. Cho'llar va dashtlarda kam suvli va quruq iqlimga moslashgan o'ziga xos o'simlik qoplami o'sadi. Daryolar va ko'llar bo'yida to'qay o'simliklari keng tarqalgan. Tog'larda xilma-xillik juda katta. Bu erda bir nechta qatlamlarni ajratish mumkin, ularning har birida o'ziga xos flora o'sadi. Bunday holda, ular o'simliklarning singulat turi deb ataladigan narsa haqida gapirishadi. Tog'larning murakkab relyefi, uning turli xil ta'sir ko'rsatadigan yon bag'irlari, dunyoning turli burchaklariga qaragan, yorug'likning har xil qismini oladigan, har xil intensivlikda ob-havo va namlangan, har xil turlarning tarqalishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, nishablarning tikligi va balandlik zonalligiga bevosita bog'liq bo'lgan tuproq tarkibi, shuningdek, o'simlik qoplaminin xilma-xilligi va rang-barangligini aniqlaydi.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar qo'yildi:

- mamlakat milliy boyligining oshishiga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish;
- milliy boylik hajmiga ta'sir etuvchi tabiiy omillarni aniqlash va O'zbekistonning ushbu sohadagi salohiyatini tahlil qilish;
- O'zbekiston mehnat resurslari salohiyatini tahlil qilish va ulardan mamlakat milliy boyligini oshirishda samarali foydalanish bo'yicha ilmiy takliflar ishlab chiqish.

ADABIYOT TAHLILI

Mamlakatning milliy boyligini oshirishning nazariy va metodologik asoslari J. Keyns, R. Stoun, J. Marshall, J. Xiks, V. Leontyev.

B. I. Bashkatova, A. L. Vaynshteyn, V. K. Zaytsev, S. M. Zagladina, Y. N. Ivanov, G. S. Kulagina, M. G. Nazarov, B. T. Ryabushkin, V. N. Salin, A. V. Sidenko, M. R. Reydelman kabi MDH mamlakatlari olimlari ilmiy ishlari bilan metodologiyaning rivojlanishiga munosib hissa qo'shdilar milliy boylikning ba'zi ko'rsatkichlarini hisoblash.

T. Jo'rayev, Sh.Shodmonov, A. Vahabov, N. Soatov, A. Ishmuhamedovning ilmiy ishlari O'zbekistonning milliy boyligi tarkibiy qismlarini o'rganishda alohida e'tiborga loyiqdir.

Bugungi kunga qadar olib borilgan ilmiy ishlarning tahlili shuni ko'rsatdiki, milliy boylikka ta'sir etuvchi omillarni tahlil qilish bilan shug'ullanadigan yuqorida aytib o'tilgan olimlar muammoning statistik jihatlariga, turli xil buxgalteriya tizimlarini o'rganishga va hisob-kitoblarni amalga oshirish tartibiga e'tibor berishgan. Biroq, ular milliy boylikni shakllantirish mexanizmlarini, uning hajmiga ta'sir qiluvchi omillarni va hisob-kitoblarning nazariy jihatlarini o'rganmaganlar.

O'rta Osiyo tog'lari o'simlik tarkibida juda boy va xilma-xildir. O'rta Osiyo tog'larida ba'zan bu hudud uchun g'ayrioddiy turlar mavjud: qayin, qoraqarag'ay, smorodina, dengiz itshumurt, tol, zirk. Yong'oq va bodom bog'lari ayniqsa juda qadrlanadi.

Odamlar sakkiz ming yildan ko'proq vaqt oldin yong'oq bilan tanishishgan. Ushbu o'simlikni Yaponiya, Osiyo va Koreyada topish mumkin. U Ukraina hududida, Kavkazning shimolida va Kavkazdan tashqarida, Moldovada, shuningdek Markaziy Osiyoda etishtiriladi. Yovvoyi holatda yong'oq Zaqafqaziyada, ayniqsa g'arbiy qismida, shuningdek Talish tog'larida o'sadi, Shimoliy Xitoy, Shimoliy Hindiston, Tyan-Shan, Eron, kichik Osiyo va Gretsiyada o'sadi. Yong'oq o'rmonlarining eng katta maydonlari Qirg'izistonning janubida Farg'ona va Chotkal silsilalari qiyaliklarida, dengiz sathidan 11002000 metr balandlikda (Shimoliy qiyaliklardagi mayda daryolar bo'ylab 800 metrgacha) saqlanib qolgan. Qirg'izistonning Jalolobod viloyatida relikt yong'oq o'rmonlari (Arslanbap, qizil-Unkur, Kok-Jangak joylari) o'sadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot jarayonida dialektik tahlil, ilmiy kuzatish, tizimli tahlil, statistik guruhlash, monografik kuzatish, taqqoslash kabi usullardan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mamlakatda yaratilgan milliy boylik hajmiga ta'sir qiluvchi tabiiy omillar insonga bog'liq bo'lmagan ob'ektiv omillar hisoblanadi. Masalan, mamlakatning geografik joylashuvi, iqlim sharoiti, er osti va er usti resurslari, davlat chegaralari va boshqalar. Ushbu omillar milliy boylik hajmiga bevosita ta'sir qiladi va ularning har qandayidagi salbiy o'zgarish milliy boylik hajmining pasayishiga olib keladi. Masalan, tuproq unumdorligi, er osti boyliklarini joylashtirish chuqurligi, ob-havoning keskin o'zgarishi qishloq xo'jaligi mahsulotlarining mahsuldorligiga ta'sir qilishi va mamlakatning milliy boyligini sezilarli darajada oshirishi yoki kamaytirishi mumkin²³.

O'zbekiston geografik joylashuvi, tabiati, iqlim sharoiti, yer osti va yer usti resurslari bo'yicha katta imkoniyat va salohiyatga ega mamlakat hisoblanadi. Bu, o'z navbatida, mamlakatda turli xil tovarlar va xizmatlarni ishlab chiqarish, shuningdek, ularning hajmini kengaytirish uchun ulkan imkoniyatlar yaratmoqda.

O'zbekiston hududida yuzdan ortiq mineral xomashyo turlari aniqlangan, ulardan qariyb oltin turi xalq xo'jaligida uzoq vaqtdan beri qo'llanilib kelinmoqda, ko'plab foydali qazilmalar komplekslari topilgan. O'zbekiston nafaqat MDH mamlakatlari, balki dunyoda ham oltin, uran, mis, tabiiy gaz, volfram, kaliy tuzlari, fosforitlar, kaolin kabi foydali qazilmalar zaxiralari bo'yicha yetakchi o'rinni egallab turibdi. Xususan, oltin zaxiralari bo'yicha dunyoda to'rtinchi, qazib olish bo'yicha ettinchi, mis zaxiralari bo'yicha o'ninchi - o'n birinchi, uran zaxiralari bo'yicha ettinchi-sakkizinchi va qazib olish bo'yicha o'n birinchi-o'n ikkinchi o'rinni egallaydi²⁴.

²³ Нуреев П.М. Экономика развития модели становления рыночной экономики. М.: Инфра-М, 2001. с. 196.

²⁴ Пешина Е.В. Национальная инновационная система: эволюция, изменение, регулирование [Текст] // Е.В.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. // Xalq so'zi. 2018 yil 29 dekabr
2. "2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasi". - http://strategy.gov.uz/ru/pages/action_strategy
3. Krilovskaya E. M. milliy boylikni iqtisodiy hayotning ijtimoiy-iqtisodiy holati sifatida retrospektiv tahlil qilish // ijtimoiy-iqtisodiy vaziyat va jarayonlar. 2014. № 1. 33-39-betlar.
4. Nesterov L. I. Rossiya milliy boyligi statistikasidagi yangi tendentsiyalar // statistika masalalari. 2018. № 10. 15-21 betlar.
5. Nureyev P. M. bozor iqtisodiyotini shakllantirish modelini rivojlantirish iqtisodiyoti. M.: Infra-M, 2001 Yil. 196-sahifa.
6. Ostapenko P. I. zamonaviy rus jamiyatining rivojlanish elementi sifatida ijobiy og'ishlar // ilmiy jurnal kub GAU. 2013. № 85 (01). [Elektron resurs] URL: <http://ej.kubagro.ru/2013/01/pdf/23.pdf>.
7. Peshina E. V. Milliy innovatsion tizim: evolyutsiya, o'zgarish, tartibga solish [matn] // E. V. peshina, P. A. Avdeeva; Rossiya Federatsiyasining ta'lim va fan vazirligi, Ural davlat iqtisodiy un-T. Yekaterinburg: Ural davlat iqtisodiy un-t, 2014. 353 s.
8. Silvestrov S. N. Milliy boylik: baholash va boshqalar. iqtisodiy. rivojlanish // Davlat ilmiy-tadqiqot tizimi. Sxematik tahlil. Palata O'sdi. Federatsiyalar. M.: Iqtisodiyot. fanlar, 2011 yil. 99 soniya